

תקפות ומהימנות בדיקת הפוליגרף וקבילותה במערכת המשפט

מכשיר הפוליגרף משמש כלי חשוב ותומך החלטה בעבודתו של מנהל הביטחון. השימוש במכשיר זה הפך באחרונה לשכיח יותר מבעבר בהתייחסותנו הן לחקירות פליליות והן בחקירות אזרחיות/חשיפת גניבות, מעילות וכדומה. לא פעם ברגע ההכרעה, כאשר מנהל האבטחה מגיש את המלצותיו לאור הבדיקה יידרש לענות על השאלה: אתה בטוח שזה מהימין? יש לבדיקה זו תקפות? בכתבה שלפניכם ינסה רונן ביהם, חוקר ומומחה פוליגרף לענות לשאלות אלו.

מאת: רונן ביהם

מכשיר הפוליגרף משמש כלי חשוב ותומך החלטה הן בחקירות פליליות והן בחקירות אזרחיות/חשיפת גניבות ומעילות או טענות של מילה נגד מילה וכו'. בדיקת הפוליגרף משמשת גם ככלי נפוץ למיון מועמדים לעבודה בתפקידים רגישים המצריכים מידה רבה של מהימנות ויושר אישי כאשר ישראל, הינה אחת מהמדינות המובילות בעולם בכמות בדיקות הפוליגרף המתבצעות בה מדי שנה.

קשורה בטענה לפגיעה בזכויות חוקיות וחוקתיות של עובדים. בפס"ד אוניברסיטת תל אביב נגד ההסתדרות הכללית, שהינו פסק דין תקדימי לעניין בדיקות התאמה של עובדים, נקבע כי על מנת שמעביד יהיה רשאי להעמיד עובד או מועמד לעבודה בבדיקה כלשהי, יש צורך כי הבדיקה תוכר כמהימנה וכתקפה. אי לכך, יש לשאול תחילה מה היא מהימנות ותקפות?

מהימנות היא מידת היציבות בתוצאות המדידה המתקבלות בבדיקות חוזרות ונשנות. דהיינו, שיטת בדיקה תהיה מהימנה אם וכאשר בדיקות חוזרות ונשנות של אותו הנבדק יניבו תוצאות דומות. מדידה היא תקפה כאשר היא משקפת במדויק את האפיון שאותו נועדה למדוד - מידת ההתאמה בין המדידה

לכין מה שהיא אמורה למדוד. דהיינו, בחינת השאלה באיזו מידה ממלאת הבדיקה את יעודה.

תקפות בדיקת הפוליגרף:

מאחר שלחקירה של התנהגות בלתי הולמת של עובדים יש, לפחות לכאורה, אופי המזכיר אירועים הנחקרים בחקירה פלילית, אעזר לשם הדיון בתקפות בדיקת הפוליגרף במחקרים כלליים שנערכו בנושא ואשר בחנו את תקפותה של בדיקת הפוליגרף בשיטת שאלות הביקורת (השב"ק) CQT.

נתונים באחוזים שהתקבלו במחקרים שנערכו: הסטטיסטיקה אשר הוצגה ע"י מבצעי המחקרים בנושא בדיקת הפוליגרף בשיטת שאלות הביקורת מעלה כי שיעור ההצלחה של הבדיקה באבחון שקר אצל הנבדקים הנו גבוה ביותר. רסקין למשל,

קובע ש-95% מהנבדקים האשמים מתגלים ככאלה בבדיקה וכי 85% מהנבדקים ה"חפים" מתגלים ככאלה בבדיקה. בדומה לכך, ד"ר ברלנד, שותפו של רסקין למחקר, היה בדעה שאם מכשיר הפוליגרף מופעל ע"י בודק בצורה הנכונה ולבודק יש את הכישורים הנדרשים, אזי הדיוק של תוצאות הבדיקה מגיע לשיעור של בין 80% ל 95%.

יש לציין בהקשר זה גם את דו"ח המשרד להערכה טכנולוגית של הקונגרס האמריקאי (להלן: OTA) שערך בשנת 1983 סקירה של עשרות מחקרים באשר לתקפות בדיקת הפוליגרף ומצא ראייה משמעותית לתקפות בדיקת הפוליגרף בתחומים של חקירות פליליות.

ישנם כמובן מספר גורמים אשר יכולים להשפיע על דיוקה של בדיקת הפוליגרף. אחד הגורמים העיקריים לכך הוא יכולתו, לכאורה לפחות, של נבדק לנסות לשבש את הבדיקה ולנסות "לרמות את המכשיר". בשפה המקצועית ניסיונות השיבוש האלה נקראים COUNTER MEASURES ובודק הפוליגרף ככל שנסיונו רב יותר- מסוגל לאתרם ולהתמודד עמם טוב יותר.

בודק פוליגרף מנוסה נדרש לזהות ולטפל בגורמים משתנים נוספים אשר עלולים להשפיע על התגובות הפיסיולוגיות והפסיכולוגיות של הנבדק בפוליגרף: ריגוש הפחד הנו למעשה הפחד מפני חשיפת השקר על ידי הנבדק דובר השקר והפחד מפני שקר שגוי ע"י דובר האמת. ריגוש הפחד מפעיל למעשה את המארג הפסיכולוגי אשר מכוון את הנבדק לתשומת לב סלקטיבית ומתרכז באיום המיידי הגדול מכולם. על הבודק לאבחן ולנטרל רגשי אשמה אשר נוצרו אצל הנבדק כתוצאה ממעשה המנוגד לערכים, מסורת או חינוך, קונפליקט פנימי אצל הנבדק היוצר חוסר איוון תפיסתי, קונפליקט בין הרצון למתן הודאה עקב תחושת האשם ויצר הקיום העצמי, תקווה לאמת שגויה על ידי הנבדק דובר השקר וחשש מפני שקר שגוי על ידי הנבדק דובר האמת, תחושת אשם כתוצאה מאחריות כושלת אצל דובר האמת, רגשי כעס על המעמד המאולץ, תחושת הפתעה במעמד המבדך והמשפיל, ריגוש בשחזור העבירה ו/או שחזור המעשה הטראומתי אצל נבדק דובר אמת בעת בדיקתו של קורבן הפשע למשל כגון קרבן אונס וכו'.

גורמים משתנים נוספים העלולים לשבש את הבדיקה הם: רעש חיצוני או פנימי, שינויים במיקום השאלה בצ'ארט, שינוי בטון הדיבור של הבודק, תגובות קיצוניות בצ'ארט הראשון, תגובות קיצוניות לשאלה הראשונה בצ'ארט הראשון, השאלה הרלוונטית הראשונה, שאלת הקרבה (SR), שינוי בלחץ כרית לחץ הדם.

הבודק צריך להיות ערני ומודע לגורמים נוספים שעליו לאבחן עוד בשלב הראיון המוקדם (PRETEST) והשיחה שלפני הבדיקה: עליו להיות ער לקיומן של ציפיות כלשהן אצל הנבדק, לשים לב לריגושים שיכולים להפעיל את המערכת הפראסימפטתית ובכך להפריע לתגובות הסימפטטיות ולשבש את הבדיקה כגון קיומם של רגשי מועקה נפשית או רגשי צער עמוק אצל הנבדק (כמו במקרים של אבל משפחתי וכו').

ישנן תרופות המשפיעות על הגברת או הפחתת התגובות של הנבדק ואשר עשויות לשבש בשל כך את הבדיקה והן סמים מעוררים, סמים מדכאים, בטא בלוקרס. הבודק צריך לקחת בחשבון כי גם גורמים נוספים כמו רגש אחריות וכן חשש מפגיעה במעמד החברתי, מחלות נשימה או לב, מעורבות עורכי דין

בבדיקה. כמו כן ראוי לציין כי גם היפנוזה וכן ביופידבק - יכולים אף הם להשפיע על הבדיקה.

לסיכומו של עניין ניתן להיאמר כי מכשיר הפוליגרף כשהוא מופעל על ידי בודק מנוסה הנו על פי המחקרים שנעשו - בעל יכולת גבוהה ביותר לזיהוי אמירת שקר אצל הנבדק. בבדיקות למיון מועמדים לעבודה למשל - אין בנמצא כיום כלי אחר המתקרב ליכולתו של הפוליגרף לבדיקת אמיתות המידע הנמסר ע"י המועמד כאשר לעברו התעסוקתי.

כפי שצויין, ישנה חשיבות רבה לנסיונו המקצועי של הבודק ולהכשרתו - לכן כשמעוניינים לבצע בדיקת פוליגרף רצוי ומומלץ לפנות לבודק פוליגרף החבר באחד משני האיגודים המקצועיים הקיימים בארץ: אגוד ישראלי לבודקי פוליגרף ממוחשב / אגוד בודקי הפוליגרף בישראל. האיגודים המקצועיים הנ"ל מקבלים לשורותיהם רק בודקים העומדים בסטנדרטים מקצועיים מחמירים ואף מקיימים השתלמויות מקצועיות לבודקי הפוליגרף החברים בהם. ■